

MILBACHER RÓBERT

Kérdések a 200 éves *Hymnus* körül

Pomogáts Béla szép szavai szerint „Kölcsey költeménye és Erkel dallama együtt alkotja nemzeti létünk és identitásunk egyik leginkább hatékony: öntudatot alapozó és közösséget teremtő szimbólumát.”¹ Ez a tanulmány azt mutatja be, hogy a szöveg értelmezéstörténete milyen fázisokat járt be, míg a maga teljességében eljutott a fenti mondat kétségtelen igazságáig, vagyis tényleg identitásunk alapkövévé vált. A *Hymnus* ugyanis nem eredendően és főleg nem önmagától *lett* a magyarok közösségének legfőbb „emlékezet helyévé”, hanem különböző fázisokon és értelmezői eljárásokon átesve *vált* azzá.

Mennyire volt népszerű a *Hymnus* a maga korában?

Azt gondolhatnánk, hogy a magyarok egyűvé tartozásának legszentebb műve, Kölcsey *Hymnusa* már szinte megszületésétől, vagy legalábbis az első megjelenésétől kezdve magától értetődő népszerűségnek örvendett a két hazában. Csakhogy bármilyen furcsa is ez, mégsem így történt a dolog. Azt is kevésbé tudatosítjuk, hogy a *Himnusz*, amely nem azonos a *Hymnussal*, hiszen szent nemzeti énekként csupán az első versszakot énekeljük, és mindig a modernizált írásképpel (*Himnusz*) jelöljük, amivel el is szakítjuk Kölcseytől, és Erkel-Kölcsey-műként emlegetjük, csupán 1989-es XXXI. tv. 36. §-ával lett törvényi értelemben is hivatalos szimbóluma Magyarországnak. Az újabb *Alaptörvény* pedig törvényileg védi is a dallamot és a szöveget együtt a blaszfémia ellen többek között.

De a különös az, hogy még a maga korában is a vártnál sokkal lassabban vált népszerűvé, sőt ismertté Kölcsey műve.²

Figyeljük csak a dátumokat: 1823. január 22-én fejezte be Kölcsey a szöveget a kézirat tanúsága szerint. Először 1829-ben jelent meg a Kisfaludy Károly szerkesztette, és a reformkor legrepresentatívabb, évente megjelenő kiadványában az *Aurora*-ban. Tehát 6 év telt el a megírás és a megjelenés között. (Gondoljunk bele, hogy kb. 20 év múlva Petőfinek 6 év jutott a teljes életművének megírására, amelyben szerepeltek eposzok, drámák, sőt egy regény is!) A megjelenés késleltetése Kölcsey szándékával

¹ POMOGÁTS BÉLA: Nemzeti himnuszunk. In: A nemzet imája. Tanulmányok a Himnuszról. Szerk. Pomogáts Béla. Nagyvárad, 2007. Pro Universitate Alapítvány, 10.

² Az adatok a kritikai kiadás jegyzeteiből valók. KÖLCSEY FERENC: Versek és versfordítások. Kiad. Szabó G. Zoltán. Budapest, 2001. Universitas Kiadó.

megegyező lehetett, bár a pontos okát nem tudjuk (semmilyen cenzurális beavatkozás nem játszott közre, de erről majd később!), talán a horatiusi „nonum Prematur in annum” intését fogadta meg a költő (persze azért hármat csak lecsípett belőle), vagyis hogy 9 évig „rohasztani” kell a művet a fiókban nyilvánosságra hozatal előtt, hogy csiszolghassa, tökéletesíthesse a szerző, mert hát mégiscsak az örökkévalóságot és az abszolút szépet kell szem előtt tartania a népszerűség és az egy napig élő siker helyett. A vers következő megjelenése az 1832-ben Szemere Pál által kiadott Kölcsey gyűjteményes kötetében (*Kölcsey Ferencz munkái*) volt. Közben itt-ott emlegetik a kortársak Kölcsey szép, „égig emelkedő” versét, de korántsem kíséri akkora lelkesedés, pláne kultusz, mint Vörösmarty *Szózatát*. Jellemző módon a megzenésítésére is csak a *Szózaté* (1843) után kerül sor (1844), mégpedig a Nemzeti Színház által kiírt pályázat keretében. A pályázat kiírásának szövege (nevek kivételével persze) szó szerint megegyezik a *Szózatra* kiírt pályázatáéval:

„Miként tavaly ugy az idén is meggyőződés az, hogy a nemzeti színház' köréhez tartozik, költőink' jelesebb lyrai költeményeinek becsét minél inkább emelni, terjedését és életbe juttatását a nemzetben elősegíteni, s ezt leginkább elérhetőnek véli, ha az illy költemények ének és zenére tételnek, s ezt évenként tenni szándékozáván, ez évben ismét 20 arany pályadíjt tűz ki a legjobb népmelódiáért – Kölcsey Ferencz koszorús költőnk' Hymnusára ének és zenekarra téve.”

Erkel Ferenc, aki eredetileg benne volt a pályázatokat elbíráló zsűriben, (így a *Szózat*-pályázatban is), kilépett onnan, és a legenda szerint a pályatársak szinte erőszakos unszolásának engedve megírta a zenét, aztán pedig a beérkező 13 pályamű közül az övét találta legjobbnak az immár nélküle felálló bíráló bizottság, benne pl. Vörösmartyval, Egressy Gáborral. (Elnyerve a 20 arany pályadíjat is.) Persze rossz az, aki rosszra gondol, vagyis a korrupciónak még a gyanúja is kizárható, ugyanis a pályázatok jellegűek voltak, Erkelé történetesen egy Kölcsey-idézet: „Itt az írás forgassátok, / Érett ésszel, józanon. Kölcsey.” Sohasem fog kiderülni az utókor számára, hogy milyen lett volna a magyar *Himnusz*, ha nem Erkel nyer, ugyanis nem is ismerjük az összes pályázat kottáját. Biztosan csak három pályaművet azonosítottak be a kutatók (köztük a dicséretben részesült Egressy Bénéit is!), illetve két további, bár valószínűleg nem a pályázatra íródott dallam maradt fenn a korból.

Mondjuk az azért elgondolkodtató, hogy a bemutató (1844. július 2.) után a lapokban megjelent kritikák egyáltalán nem voltak elragadtatva Erkel zenéjétől, többen egyenesen azt állították, hogy ez a dallam nem alkalmas arra, hogy népszerűvé, elterjedtté, vagyis „néphimnusszá” tegye Kölcsey művét. Leginkább az érzékelhető Haydn-hatás (ugyebár ő írta az osztrák császári himnuszt, a *Gott Erhältet*, amely Magyarországon is hivatalos volt ez idő tájt) zavarta a kritikusokat, illetve a dallamnak a túlságosan is egyházi zenére hajazó jellegével nem voltak kibékülve. (Itt érdemes megjegyezni, hogy Erkel katolikus volt.)

Mindenesetre az tény, hogy a vers megzenésítése sokat lendített népszerűségén, és több alkalommal is énekelték, meg játszották, ennek ellenére még mindig népszerűbb

volt a *Szózat*, legalábbis az 1848-as forradalom idején inkább Vörösmarty művét tekintették (bár a korabeli slágerlistákon március 15-e után ez is a *Nemzeti dal* mögé csúszott vissza!) minden magyarok közös nemzeti dalának.

Mi is a címe a *Hymnusnak*?

Valójában még azt sem tudjuk, hogy mi a címe nemzeti imánknak. Manapság amikor Kölcsey verséről beszélünk, talán túlságosan is könnyelműen „*Himnusz*”-ként emlegetjük a művet, így ebben a modernizált formában. Nyilvánvalóan ekkor az Erkel által megzenésített és nemzeti szimbólumnak számító műre gondolunk, amely legfeljebb is a szöveg első strófáját jelöli. (Nem tudom, volt-e ember, aki végigénekelte az összes versszakkal a *Himnusz*t.) Ezzel a modernizált címhasználattal azonban nemcsak az a probléma, hogy pl. Kölcsey így sohasem írta le, hanem az is, hogy egyenesen megcsönkítja a szerzői szándék szerinti verset.

Láthatjuk a kéziratból, hogy az eredeti cím bizony meglehetősen hosszú és talán némiképpen körülményeskedő is: „Hymnus, a Magyar nép zivataros századaiból”. Ezt a hosszú címet a tankönyvek – már amennyiben megemlítik egyáltalán – általában kettéosztják címre (*Hymnus*) és alcímre („A magyar nép zivataros századaiból”). Miután ez a kettéosztás megtörténik, azzal magyarázzák az „alcímet”, hogy Kölcsey a cenzúra miatt volt kénytelen hozzátenni a címhez, hogy a lehetséges politikai támadásoknak elejét véve saját korától eltávolítsa a művet. Csakhogy ezzel meg az a baj, hogy az *Aurora*-beli közlésben – valószínűleg Kisfaludy Károly szerkesztői önkényének köszönhetően – nem szerepel az „alcím”, vagyis éppen ott nincs, ahol a cenzúra miatt elvileg leginkább szükség lett volna rá, már ha ezt bármi is indokolta volna. Ráadásul az 1832-es kötetbeli megjelenés esetében az alcím visszakerül a vers elé, vagyis, minthogy ez a szöveg ultima manus szerinti, vagyis a szerző utolsó szándékát tükröző változat, ezt kell autentikusnak tekintenünk. Az 1832-es címváltozat szemmel láthatólag egyesíti magában a kézirat és az *Aurora* megoldását, ugyanis kiemeli (csupa nagybetűvel szedve) a HYMNUS szót, és alá (mintegy valóban alcímként) kerül „a Magyar nép zivataros századaiból” kitétel.

Akár így, akár úgy az eredeti szándék szerint a művet nem kortárs (pláne nem XXI. századi!) kontextusban kell olvasnunk, hanem a múltba visszavetített beszélőnek kell tulajdonítanunk. Azt mindenki tanulta, hogy ezek a bizonyos „zivataros századok” a magyar történelemben a reformáció és ellenreformáció idejére tehetőek (XVI–XVII. század). Abban mind a protestáns, mind pedig a katolikus történelemértelmezés egyetért, hogy a magyar történelem menetét felforgató esemény valamiképpen a reformációhoz köthető, amely végül a török hódoltságához vezetett. Csak éppen mindegyik felekezet ellenkező előjellel értelmezi a reformációt. A protestánsok (Luther nyomán) a katolikusokat vádolták azzal, hogy mivel Krisztus igaz útjáról bálványozó módon letertek, az igaz hit terjesztőit, a protestáns prédikátorokat pedig vérrel és vassal üldözik, miközben a Sátán földi helytartója előtt (római pápa) hajbókolnak, az Isten a törökököt mint büntetést az ő nagy bűneik miatt küldte az országra. A katolikusok szerint persze az eretnek protestánsok megsértették Krisztus igaz Egyházát, és éppen az ő szörnyű

bűnük miatt küldte Isten a nyakunkra a törököket. (Ezt főleg Zrínyi nagy eposzában olvashatjuk alaposan kifejtve.) Szóval jól elvoltak egymással néhány évszad erejéig, mert a magyar már akkor is a magyarnak magyarja volt.

Kölcsey versének beszélője tehát nem XIX. századi romantikus költő, hanem bizony egy reformált prédikátor, mégpedig Dávidházi Péter szép szavával egyfajta paraklétoszi szerepben feltűnő prédikátor, aki Isten és a közösség között közvetít, a közösség érdekében jár közben az Úrnál, ahogyan azt előbb Krisztus, majd pedig a Szentlélek is tette. Vagyis az alcím egyik tanúsága, hogy ebben a versben egy protestáns prédikátor beszél (nem véletlen tehát a katolikus fanyalgás), ami megmagyarázza, hogy a *Hymnus*ból miért hiányoznak a mai nemzettudatunk szempontjából nélkülözhetetlen szent királyok, azaz Szent István és Szent László. A protestáns nemzettudat ugyanis a lutheri történelemszemlélet nyomán a reformátorok, vagyis Krisztus igaz tanait közvetítő prédikátorok előtti történelmet a pogányság koraként értelmezi. Ebből következően a nemzet akkori szent, katolikus királyai legfeljebb is Dávid és Salamon szerepét tölthették be, és Krisztus eljövételét előrevetítő nagy, de mégiscsak pogány uralkodók lehettek, és semmiképpen sem a megváltott közösség, vagyis Krisztus népének királyai, hiszen az igaz hitről semmit sem tudhattak.

Talán ennyiből is érzékelhető, hogy a *Hymnus* alcímével való szöszmötölés nem minden tanulság nélkül való. (Sőt meglehetősen súlyos következményekkel jár.) Ugyanis világos, hogy az alcím elhagyása azt eredményezi, hogy egyrészt általánosíthatóvá és aktualizálhatóvá válik az ott kifejtett nemzeti történelem, hogy a mindenkori magyarságra lehessen vonatkoztatni, illetve el lehessen szakítani a felekezeti jellegzetességeitől, hiszen a modern nemzet felekezetek feletti egysége megkérdőjelezhetetlen.

Ki is a magyar a *Hymnus* szerint?

Dávidházi Péter *Őseinket felhozád* című alapvető tanulmányában részben már megválaszolta a fenti kérdést. Dávidházi gondolatmenete azon alapul, hogy a Kölcsey-szöveg elsődleges kontextusában használt többes szám első személy csakis a törzsökös nemességre vonatkozhat, egyszerűen azért, mert a korban kizárólag a nemesi önképnek volt része a honfoglalóktól való eredeztetés. A Kölcsey család Ond vezérig tudta visszavezetni családfáját, tehát a család egyike volt annak a 130 nemzetségnek, amely „ősei vérével” szerezte ezt a földet.³ Dávidházi éppen annak a Toldy Ferencnek az esetét szembesíti a *Hymnus* többes szám első személye körüli kérdéssel, aki jó húsz évvel később Vörösmartyval íratta meg a nemzeti himnuszt. Toldy még Schedel Ferenc néven írott MDCCCXXIII című versének képzetei kapcsán beszél arról Dávidházi, hogy az asszimiláns Schedel-Toldy mennyire óvatosan bánt a magyar közösségi metaforákkal és képzetekkel (természetesen ekkor még nem ismerte a *Hymnust*), amikor megpróbálta őket önmagára vonatkoztatni.⁴ Másképpen mondván: a XIX. század első felében biztosan élő és reflektált hagyományként kell számolnunk azzal az értel-

³ DÁVIDHÁZI PÉTER: *Őseinket felhozád*. In: DÁVIDHÁZI PÉTER: *Per passivam resistentiam*. Budapest, 1998. Argumentum Kiadó, 124.

⁴ DÁVIDHÁZI, 1998, 131.

mezői reflexszel, amely a nemzeti közösséget első körben és betű szerint (sensus literalis) a nemesi közösséggel azonosította. A magyar társadalom nem nemesi származású tagjai számára ahhoz, hogy a magyarsághoz tartozónak gondolják magukat, a *Hymnus* többes szám első személyű kifejezéseit el kellett távolítani a betű szerinti jelentésétől – ami egyben a történeti-genealogikus szemlélettel való szakítást jelentette, sőt bizonyos szinten szükségszerűvé is tette azt –, hiszen csupán metaforikus szinten és értelemben jöhetett létre a szöveg többes szám első személyével való teljes azonosulás.

A metaforizálódás folyamata nehezen tetten érhető, de például éppen az 1840-es évek közepétől, leginkább Petőfi költészetében mégis nyomon követhető. Petőfi esetében nyilván nem érvényesíthető a genealogikus elbeszélés logikája, hiszen nem egyszerűen nem tartozott a nemesek közé, de ráadásul anyanyelve sem magyar volt. Nem véletlen, hogy az 1847. februári *Magyar vagyok* című nagy verséig valójában nem nagyon találunk olyan szöveget, amelyben a magyarral mint közösséggel azonosítaná magát, pontosabban az azonosulás folyamata a hazáért való cselekvés terében és nagy republikánus mítoszában zajlik le. A reformkor hazafias-nemzeti diskurzusában elvált egymástól a magyar közösség identitásának állítása a haza fogalmától. Értelemszerűen a nemesek számítottak magyaroknak, amit a genealogikus elbeszélés legitimált, amelynek természetesen történeti keretei voltak. A haza vagy hon viszont olyan különféle topografikus elbeszélések segítségével körülhatárolt területként definiálódott, amely a magyarok közössége számára egyfajta célképzetként jelent meg, amiért a nemzet tagjainak cselekedniük kellett (megvédeni, megművelni, felvirágoztatni stb.). A nemesi republikánus elbeszélés egyszerre vonatkozott a közösség létének erkölcsi kulturális stb. megerősítésére, illetve a rá bízott haza felvirágoztatására. Értelemszerűen a kívülről jövő Petőfi a hazáért való cselekvésben (hazaszeretetben) találta meg azt a legitimációs elbeszélést, amellyel a magyarok immár virtuálisan kitágított, és ezzel metaforikussá váló közösségéhez tartozónak mondhatta magát. Nyomon követhető Petőfi költészetében, ahogyan a haza fogalmát igyekszik önmaga képére formálni vagy úgy is mondhatnám, hogy saját hazafogalmát általánosítani (*Hazámban*, 1842; *Honfidal*, 1844 stb.), majd a személyessé tett hazáért való cselekvés erkölcsi szükségszerűségében oldja fel a magyar öntudata és a szlovák/nem-nemesi származása közötti ellentmondást.

Tehát a hazához való viszony személyessége egyfajta metonimikus referenciát és biztosítékot szolgáltat (ahogyan a nemesség magyarságfogalma esetén a vérségi leszármazás) a hazához fűződő viszony valóságosságára, és Petőfi költészetében szépen lassan ez a referencia veszi át a helyét a leszármazáson alapuló magyarságfogalomnak. Ugyanakkor ez a magyarságfogalom és a vele járó többes szám első személy elveszíti metonimikusságát, és metaforikussá válik, ami lehetővé teszi a többség – a származásukat tekintve magyaroknak nem tekinthető társadalmi csoportok és egyének – számára, hogy önmagát magyarként definiálja. Az 1847-es *Magyar vagyok* öndefiníciói kivétel nélkül a nemesi szótárból származnak, és így csakis metaforikusan vonatkoztatható egy olyan beszélőre, aki vérségileg (genealogikusan) biztosan nem tartozik ahhoz a közösséghez, amely eredetileg az itt használt öndefiníciókat önmagára alkalmazta.

A *Hymnus* tehát egy olyan határhelyzetben vált a magyarokat általában reprezentáló költeménnyé, amikor végbement a metonimikus identitásjelölés átmenete a metafori-

kusba. Ugyanakkor olyan határhelyzetről beszélünk, amikor még élt a *Hymnus* többes szám első személyének nagyon is konkrét, metonimikus jelentésköre. Többek között ezért is volt kérdéses, hogy alkalmas-e az össznemzeti közösség reprezentálására.

Azt kell mondanunk, hogy paradox módon ahhoz egy asszimilánsnak, Petőfinek a költészete kellett, hogy az a szükségszerű folyamat végbemenjen, amely a Kölcsey szövegét elszakítja a nemesi narratívától, hogy azzal mindenki számára nyitott identitásmintázatot kínáljon. Vagyis a *Hymnus* ma használt jelentését Petőfi költészete, legerőteljesebben pedig a *Nemzeti dal* értelmezői kerete határozza meg. A metaforizálódás egyben a nacionalista nemzettudat máig ható narratívájának a hagyományközösségi paradigmának az alapját szolgáltatja. Petőfinek *A magyar politikusokhoz* (1847) című verse, amely végső soron a magyar nemesekhez szólt, a magafajta nem nemes költő szerepét a magyar nyelv őrzésében és ápolásában fogalmazza meg, ami szépen reprezentálja, hogy az új paradigma (a haza fogalma mellett) a nyelvi/kulturális közösségben találja meg a maga magyarság tudatának legitimitációját. Ugyanakkor a kulturális/nyelvi identifikáció éppen annak következtében, hogy csak metaforikus kapcsolatot tud létesíteni a közösség tagjai között, meglehetősen ingatag alapot szolgáltatott az új magyarságfogalomhoz. Nem véletlen, hogy az idők során különféle referenciális elbeszélésekkel igyekeztek feltölteni és egyben konkretizálni, ha tetszik, a rögalóssághoz kapcsolni újra ezt a fogalmat, ami végül a genetikai/vérségi azonosság fajelméletébe torkollott.

Ami kezdetben a *Hymnus* elterjedésének gátja volt, vagyis hogy nem bizonyult alkalmasnak egyfajta hungarus tudat kifejeződéseként funkcionáló néphimnusz szerepére, a későbbiekben éppen az előnyére vált, amit a megzenésített változat valóban gyors népszerűség-növekedése is jelez. Az 1840-es évek közepétől dominánssá váló új közösségfogalom ugyanis a magyarságot egyfajta részben etnikai, részben kulturális közösségként határozza meg, ami nem államhoz, uralkodóhoz kötött, hanem valamiféle immanens jegyek/jellemzők meglétéhez kapcsolja a közösséghez tartozás kritériumait. A nyelv, a történelem és a nemzetkarakterológia lesznek a kifejeződései ezen immanens jegyeknek: a nemesi nemzet historikus önszemlélete ebben a tekintetben szinte zökkenőmentesen vált a szélesebb társadalmi rétegek közösségi elbeszélésének alapjává, amely átmenetnek – mint fentebb érintettem – éppen Petőfi hazafias költészete szolgáltatja a kulturális modelljét.

A későbbiekben nem volt és nem is lehetett kérdéses a *Hymnus* többes szám első személyének referenciája: minden magyarul beszélő, a magyar történeti narratívában gondolkodó és bizonyos nem individuális jegyeket önmagában felismerő egyént jelölt a továbbiakban.

Tényleg kiválasztott nép-e a magyar a *Hymnus* szerint?

A *Hymnus* alcímének szóhasználata – „magyar nép” – elsőre persze egyértelműnek tűnik, de közelebről nézve nagyon is zavarba ejtő. Nem gondolhatjuk komolyan ugyanis, hogy az a Kölcsey, aki a maga nemességét a honfoglalóig (de genere Ond) vissza tudta vezetni, „nép” alatt ugyanazt a kiváltságokkal nem rendelkező, paraszti sorban élő (aki hetente egyszer vált tisztát) társadalmi réteget értette volna, mint pl. Petőfi vagy Arany. Már csak azért sem tehetné, mert a parasztként értett népet a

reformkorban nem is a honfoglalóktól eredeztették. Három eredeztetéstörténet volt közkeletű (ld. Wesselényi): 1. a honfoglalók által leigázott szláv őslakosság maradéka; 2. a behurcolt rabszolgák leszármazottai; 3. lesüllyedt, mert harcolni gyáva honfoglalók utódai. Szóval nem túl hízelgő véleménnyel voltak a nemesek Petőfi által istenített népről. A Hymnusban a nép bibliai kontextusban értendő, még pedig Isten népeként, vagy a megváltott népként, egyfajta vallási fogalomként szerepel itt.

Arról van szó ugyanis, hogy amikor Kölcsey azt írja, hogy „Őseinket felhozád Kárpát szent bércére”, akkor nem egyszerűen a tősgyökeres (kb. 123–130 a honfoglalóikig visszavezethető nemesi családról beszélhetünk a korban) nemesekre szűkíti le a magyarok közösségének fogalmát (erről majd később), hanem a honfoglalást a zsidó nép Kánaánba való bevonulásának eseményével állítja párhuzamba. Kölcsey itt annak a Farkas Andrásnak a nyomában jár, aki az 1538-as művében párhuzamba állította az Egyiptomból megszabadított, a pusztában vándorló, majd az Ígéret Földjére 40 év után bevonuló zsidó nép történetét a magyarok történetével, akiket Isten Scythiából hozott ki, és vezetett a Kárpát-medencébe, amelynek a *Hymnus*ban megénekelt termékenysége (fertilitas toposz) a bibliai Kánaán-képzetből származik.

Ezen a ponton tehát a magyart ugyanúgy kiválasztott népként kell kezelnünk, mint a zsidót, amely egyedüli népe az egy és igaz Istennek. Ez máig így öröklődik a magyar nemzettudatban. Csakhogy Farkas András jó protestáns prédikátorént nem hihetett az Isten kegyelmének elnyerhetőségében, vagyis abban, hogy bármiféle érdem miatt választotta volna ki az Úr a magyarokat. A Scythiából való kihozatalnak egyetlen oka az, hogy nem hagyhatta sötétségben és pogányságban a magyarokat az Úr, és lehetőséget adott nekik, hogy megismerjék Krisztus megváltó munkáját. Szóval semmi szuperképesség, semmi zsenialitás (sajnos nem vagyunk genetikusan focinemetz), egyszerű könyörület.

„Jóllehet magyarok el-ben Scythiában
Hatalmasok és nagy sokan valának,
De maga az istent nem esmerik vala,
Sem az ű szent fiát, mi édes megváltónkat;
Azért barom módra nagy vak pogányságban
Űk is élnek vala, bálvánt imádnak vala.

Ah kegyelmes isten rajtok könyöröle:
Űközükbe ada oly gondolatot,
Hogy űk keresnének ah napnyugat felé
Országot magoknak, hol letelepednének.”

Amennyiben a Farkas András-művet tekintjük a *Hymnus* legfontosabb szöveghátterének, akkor a pesszimistának hitt mű, végtelen optimizmust sugall, hiszen mivel a *Hymnus* a református újévi köszöntővers hagyományába illeszkedik, az újesztendőőtől (persze minden egyes újévtől) magát a második eljövotelt és az idők betöltét várja, amely a bűnök és szenvedések megszűntét is jelenti. (Ebben az értelemben lesz világos a „Mebűnhődte már e nép...” sor.)

Ugyanakkor a magyar nemzeti kiválasztottság-tudatot (mint ahogy minden nemzet tudatot, gondoljunk csak pl. a franciák Gloire-fogalmára, vagy az amerikaiak Szabadság-mítoszára stb.) a *Hymnus* termékeny félreértése nyilván megalapozta, mint ahogyan a „magyarok istene” toposzt (amiről Petőfi kapcsán még lesz szó) is magától értetődővé tette. Láthatjuk tehát, hogy Kölcsey verse nem csupán teológiai okok miatt számított protestánsnak, hanem a háttérben álló szövegkorpusz miatt is.

Ezen a ponton lehet érdekes még a vers ritmusképlete is, amely a egyrészt evidensen a *Megismerni a kanászt* ritmusát mutatja (próbálnánk csak ezzel a dallammal énekelni: még börtönbe is jutnánk miatta), másrészt ugyanez a ritmusa Szenczi Molnár Albert CXXX. zsoltárfordításának is.

A *Hymnus* ritmusában írta Kölcsey ugyanebben az évben (1823) a minden értéket megkérdőjelező *Vanitatum vanitast* is, amelyben nem nehéz ráismerni a debreceni református (Kölcsey maga is debreceni diák volt ugyebár) diákköltészet csúfondáros, dévaj hagyományára. (A *Vanitatum vanitas* olyan, mintha a diákok minden az iskolában tanult értéket kicsúfolnának részeg gajdolásukkal, miközben borospoharaikkal verik az asztalon a kanásztáncból is jól ismert ritmust.)

Vagyis talán a *Hymnus* sem feltétlenül annyira búvalbélelt szöveg, mint amilyennek gondoljuk.

Tényleg annyira pesszimista-e a *Hymnus*?

Mindig is zavart a *Hymnus* szövegében, hogy a látszólagos áldások és büntetések történetileg nem logikusak. Ugyanis, ha elfogadjuk azt az értelmezést, mi szerint a „Haj, de bűneink miatt / gyúlt harag kebledben”, mondat motiválója a katolikusok szerint a protestáns eltévelyedés a reformáció, a protestánsok szerint pedig a megátalkodott katolikus bálványimádás, akkor mit keres az áldások közötti csapás a rabló mongol nyila. Ha a tatárjárásra utal Kölcsey – bár a szakirodalomban felmerül egy 1517 utáni tatár betörés, amelyre elvileg utalhat Kölcsey, de engem ez az érv nem győzött meg –, ami mégiscsak 1241/42-ben volt, amikor se közel se távol a reformáció, akkor a magyarok bűne nem a reformáció elutasítása vagy katolikus szempontból eretnkségében keresendő. Ráadásul csak jóval utána nyögi Mátyás bús hadát Bécsnek büszke vára, vagyis a diadal ideje még hátravan. Ebből viszont az következik, hogy nem egyetlen nagy bűn osztja ketté a magyar történelem, ahogyan pl. a katolikus Zrínyi nagy eposzában az eretnek reformáció, hanem a bűnök állandóan jelen vannak, ráadásul a jelen felé haladva a megszorodnak, ami a végidők, az utolsó ítélet eljövetelére emlékeztetik a közösséget. Ráadásul a hazának mint az Isten által megszentelt területnek az áldásait az Isten valójában nem is vonja vissza a büntetés ideje alatt sem, tehát az „Értünk Kunság mezein / Ért kalászt lengettél, / Tokaj szőlővesszein Nektárt csepegtettél” Kánaán-képzetei nem annulálódnak. Legfeljebb arról van szó, hogy a bűnök elburjánzásával és a büntetések megszorodásával a büntetések következményeként veszhetnek el a haza földjének áldásai.

Ennek a szemléletnek a forrása a Kölcsey-mű alapját képező 1538-as *Az zsidó és magyar nemzetről* című Farkas András nevű protestáns prédikátor munkájából való.

Farkas azt írja:

„Mindezeket [értsd: áldásokat] isten mellénk adta vala,
De jobb részét tőlönk meg elszakasztá,
Mert elfeledkezénk ő nagy jóvoltáról,
Kegyelmességéről, sok jó teteményéről;
Meg sem emlékezénk régi dolgairól:
Hálálatlanok lönk sok jó ajándékiról.”

Vagyis a zsidó néphez hasonlóan időről időre a magyarok is megfeledkeznek az Istenről, aki azért, hogy észhez térítse őket, különféle csapásokkal sújtja. Vagyis a büntetések párhuzamosak az áldásokkal és egyben olyan jelek, amelyek arra ösztönzik a közösséget, hogy visszatérjen a helyes útra.⁵

Amennyiben tehát a büntetések olyan jelek, amelyek arra ösztönzik a közösséget, hogy fölismerve saját bűnös voltát visszatérjen (megtérjen) az igaz hithez, akkor a „megbűnhődte már e nép a múltat s jövődöt” kitétel annak kimondása, hogy készen áll (felkészült) a közösség a megváltás elfogadására. Ez a belátás cáfolni látszik azt a közkeletű értékelést, miszerint a *Hymnus* pesszimista volna, hiszen a szöveg beszélőjének jelene a büntetések és csapások kulminációját és egyben végpontját („Vár állott, most kőhalom, / Kedv s öröm röpkedtek, / Halálhörgés, siralom / Zajlik már helyettek.”) diagnosztizálja a teljes és totális pusztulás képzeteiben. Ez az utolsó előtti szakasz a haza pusztulása mellett az önerejéből, szabad akaratából cselekvő, ezzel a sátáni gőg (superbia) bűnében élő ember tettének értelmetlenségét, és egyben magának az embernek a pusztulását is leírja: „S ah, szabadság nem virul / A holtnak véréből, / Kínzó rabság könnye hull / Árvák hó szeméből!”. Vagyis a szabadságért folytatott küzdelem hiábavalósága mint Isten büntetése egyben annak jele, hogy a szabadságért folytatott küzdelem is bűn, lévén a szabad akarat megnyilvánulása. Ebben az értelemben tehát a *Hymnus* bünteteskatalógusa egy olyan folyamatot mutat be, amely az áldás állapotától a teljes pusztulásig tart, de a teljes pusztulás egyben az Istentől jövő kegyelem időszakának beköszöntét is jelzi.

Ezen a ponton lesz igazán fontos, hogy a *Hymnus* a protestáns újévi köszöntők áldást kérő hagyományát imitálja, hiszen az új esztendő egyben az ingyenes megváltás és a kegyelem elfogadásának lehetőségével is kecsegtet. Így Kölcsey *Hymnusa* egy olyan állapotot diagnosztizál, amely már túl van a bűnök-büntetések idején, és a megérdemelt kegyelem beköszöntének ígéretét hordozza. A hagyományosan borúsnak és pesszimistának tekintett magyar *Hymnus* ebben az értelmezésben a végtelen derülátás szövegévé válik.

Miért akarták kitiltani a *Hymnuszt* a katolikus templomokból?

Ennek a fejezetnek a címe olyan, mintha csak valami április elseji tréfa volna, annyira abszurd még a kérdés felvetése is. Mert bármilyen meglepő, kis túlzással bizony ennek

⁵ PAP BALÁZS: „Ment őket az Isten Egyiptomból kihozá”. In: Ötvös Péter Festschrift. Acta Historiae Litterarum Hungaricarum, Tomus XXIX. Szeged, 2006.

a lehetősége is felmerült egy 1903-as vita során. Egészen egyszerűen a következő címmel jelent meg egy cikk egy pécsi katolikus teológiai folyóiratban, a *Religióban*: „Lehet-e a Kölcsey-féle Hymnust a templomban énekelni?” Érdemes figyelni az évszámra, ugyanis annak ellenére vetődik fel a kérdés, hogy ebben az időben a *Hymnus*znak már nagyon komoly nem hivatalos kultusza volt, ami egyébként végül is eldöntötte a vitát. Vagyis a nemzeti kultusz fölülkerekedett a teológia érvelésén!

A *Hymnusszal* (és elsősorban a versszöveggel!) szemben leginkább dogmatikai problémák voltak, ugyanis a bűnök előre történő megbűnhődése vagyis a „Megbűnhődte már e nép / A múltat s jövődőt!” sor katolikus szempontból kis túlzással eretnekségzámba ment.

Emellett feltűnik az imához méltatlan anyagi jellegű kérések problémája is (csak lelki jellegű javakat kérhetünk Istentől, nem bőséget), még akkor is, ha ez a kifogás csak kisebb súllyal esett latba a vita során. A *Hymnus* mellett érvelő klerikusok nyilván azt az ellentmondást igyekeztek feloldani, amely egyrészt a századelőre már kialakult kultikus nemzeti tisztelet és dogmatikus ellenérzések között feszült. Az egyikük (Hegesippos néven író) a *Hymnus* mellett jellegzetesen kultikus nemzeti érveket hoz fel:

„De, hogy most több évtizedre visszanyúló jóhiszemű használat után, mikor az már a nemzet vérébe átment, képzelt vagy túlzott dogmatikus aggályok alapján tiltsuk ki véleg a templomból; arra én nem látok elegendő okot.”

A *Hymnus* nemzeti használata itt tehát végső soron felülírja a dogmatikai szempontokat, ami mégiscsak a legszemléletesebb példája annak, hogy ekkorra már mennyire erős a *Hymnus*nak a felekezetek fölötti, össznemzeti egységet reprezentáló olvasata.

A szintén a *Religióban* Aberkiosz néven a vitához hozzászóló klerikus már nem elégszik meg a kultuszra hivatkozás érveléssel, hanem teológia érveléssel igyekszik katolikus szempontból (is) elfogadhatóvá tenni és legitimálni a *Hymnus* szövegét. Ugyan azt nem lehet vitatni, állítja, hogy az egyén szintjén elfogadhatatlan az előre megbűnhődött bűn dogmája, ám a szerző szerint ez a tantétel a közösségre nem érvényes. Gondolatmenete a következő:

„Egyén nem bűnhődhetik (neque per modum satisfactionis, neque per modum poenae vindicativae) a jövőben elkövetendő saját bűneiért. Ez világos. Mert a későbbi súlyos bűn lerontja, vagy legalább felfüggeszti, a megelőző szenvedések vagy jó cselekedetek természetfeletti érdemét, és így ezek nem szolgálhatnak elégtételül a későbbi bűnökért. De különben is képtelenség, hogy valamely későbbi bűnnek büntetését valaki előre kiállhassa, s így mintegy jogot szerezzen magának a bűn elkövetésére. Ez mind tiszta dolog, mikor fizikai személyről van szó. Más megítélés alá esik azonban némiképp a kérdés, ha az a népre, vagyis nem fizikai, hanem erkölcsi személyre vonatkoztatjuk. Nézetem szerint a nép, mint ilyen, bizonyos értelemben (secundum quid) alkalmas szubjektum lehet arra, hogy későbbi bűneiért előre bűnhődjék. A népnél ugyanis az unokák későbbi bűnei nem rontják le a jámbor ősök szenvedéseinek és jócselekedeteinek érdemét: és így, Isten irgalomból, az ősök szenvedéseit és jótetteit

beszámíthatja az unokáknak és amazokra való tekintettel, elengedheti emezek későbbi bűneinek büntetését. [Ahogy a vértanúk érdemeire való hivatkozással.]”

Ez a meglehetősen nyakatekert érvelés jellegzetesen a dicső múlt és a korcs jelen szembeállításának toposzára épül, amely a reformkori irodalom egyik alapelbeszéléseként valóban nagy hagyománynak örvend, csakhogy a *Hymnus* nem ezt a narratívát követi, hiszen a bűnök elkövetésének ideje éppen az „áldás” múltbeli időszakára esik, a jelenben pedig éppenséggel az egykori bűnökért kimért büntetések elszenvedése zajlik.

Mindezt azért tartom fontosnak megosztani vállalva az unalmassá válás ódiumát, hogy jelezzem: Kölcsey *Hymnus*ának szövegét még a századelőn is túlságosan protestáns, ezen belül is reformátusnak érzékleték. Vagyis annak további oka, hogy miért nem vált rögtön népszerűvé a mű a maga korában a túlságosan is érzékelhető felekezeti elfogultsága, vagy meghatározottsága lehetett. Persze ezt ma már szinte egyáltalán nem érzékeljük, vagy nem tartjuk fontosnak, de ne feledjük el, hogy a XIX. század első harmadában a felekezeti hovatartozás fontosabb volt, mint a nemzeti identitás. Ahhoz, hogy általánosan képviselhesse a nemzetet a *Hymnus*, nem kicsit kellett „katolizálni”, vagyis elfedni eredeti protestáns olvasatát. Ezt szolgálta végül a fenti vita is, amikor is az egyik vitázó (Hegesippos) egy tökéletes, katolikus olvasatot rögzít a műhöz:

„Istenem áldd meg a magyar nemzetet és adj neki minden jót! Ne tekintsd a mostani nemzedékeknek sok és nagy bűnét; hanem tekintsd a jámbor ősök érdemeit; különösen azokét, akik a tatár és török elleni küzdelemben vérüket ontották a magyar hazáért. Hiszen őseink annyit szenvedtek és sok kínnal annyi érdemet szereztek, hogy azokra való tekintettel irgalmasságodban bátran elengedheted, Uram, a mi bűneink büntetését is.”

Mennyire volt református a *Hymnus*?

Minthogy a korabeli recepcióban nincs említés arra nézve, hogy a szöveget egyértelműen protestánsként (közelebbről reformátusként) azonosította volna be bárki is, a kérdés megválaszolásához vagy legalább „valószínűvé tételéhez” a *Hymnus* szakirodalmának bizonyosságát kell segítségül hívnunk.

Győri L. János Református identitás és magyar irodalom című tanulmányában a *Hymnust* egyértelműen a református/protestáns világbépből és látásmódból eredezteti: „Kölcsey művének már a XIX. század elején is szokatlan szemléleti és nyelvi archaizmusai is a reformáció korának világszemléletét tükrözik. A költemény imádságos hangvétele, keretes szerkezete, időszembesítő jellege, retorikai érvrendszere, sőt néhány konkrét nyelvi fordulata is kísértetiesen emlékeztet Farkas András alkotására.”⁶ Farkas András művének említése arra figyelmeztet, hogy a *Hymnus* beszélőjének identitását a Bitskey István által említett kálvinista magyarságtudathoz kapcsolja, amelynek egyik fontos eleme a zsidó-magyar párhuzam volt: „A magyar protestáns

6 Győri L. János: Református identitás és magyar irodalom. http://rpi.reformatus.hu/hatteranyagok/Gy%C5%91ri%20L.%20%20J%C3%A1nos_%20tanul%C3%A1ny.pdf (Letöltés: 2023. 10. 24.)

identitástudat kiformalódása az 1530-as évektől vette kezdetét a wittenbergi történet-tológia hatása alatt. Farkas András a zsidó–magyar sorspárhuzamot megfogalmazva toposzok egész sorát felvonultatva teremtett egy új magyar történeti konstrukciót.⁷ Mind a szakirodalom, mind pedig a részben a régebbi szakirodalmat és újabb kutatásokat kamatoztató kritikai kiadás jegyzetapparátusa a *Hymnus* szövegmagyarázatai kapcsán rendre a protestáns irodalmi hagyományhoz való ezerszálú és eltéphetetlen kapcsolódást diagnosztizálja.⁸

Nem véletlen, hogy Horváth Jánossal polemizáló Mészöly Gedeon éppen a *Hymnus* történelemszemléletének eredetét vitatja. Míg a katolikus Horváth János (1923-as cikkében) Zrínyi hatásaként értelmezi a hazafiúi büntudatot, illetve azt, hogy a magyar balsorsban Istennek az elkövetett bűnök miatti igazságos büntetését látja,⁹ addig a református Mészöly Gedeon (1939-ben) élesen visszautasítja a Zrínyi-hatást. Szerinte erre a hatásra „a Hymnus írójának nem volt szüksége. Hazafi volt, protestáns volt, a XVI. század magyar költészetének régi énekeskönyvekből, krónikákból, históriákból ismerője és értője volt: tehát az ő 'hazafiúi büntudatá'-nak még irodalmi tárgyul választása, megnyilvánulása sem Zrínyi-hatás, hanem a folytonosság által öröklött magyar protestáns világnézet és annak irodalmi gyakorlata.”¹⁰

Mintha a két kiváló tudós állásfoglalásában annak a felekezeti szempontnak az emléke elevenednék meg, amelynek a *Hymnus* nemzeti imává válása során szükség-szerűen el kellett halványodnia, ugyanakkor bizonyosan tetten érhető a szöveg olvasataiban. A modern (XIX. század közepi) nemzettudat létrehozása során mindvégig nyomon követhető a felekezeti szempontok versengése, aminek tétje az volt, hogy milyen saját felekezeti elemekkel és milyen arányban sikerül feltölteni az össznemzeti narratívát. Azon gyanúmat, hogy a protestáns nemzet- és történelemszemlélet alkalmasabbnak bizonyult a nacionalista közösségtudat kialakításának bázisára, csak megerősítette Fazakas Gergely Tamás kiváló tanulmánya.¹¹ Fazakas hatalmas elméleti és történeti apparátussal teszi világossá, hogy a koraújkori Magyarországon az írásbeliségen (olvasáson) és anyanyelvűségen alapuló protestáns vallásgyakorlat egyben olyan nyelvközösségként realizálódó közösségi tudat alapjául is szolgál, amelynek részleges transzformációjaként kell tekintenünk a XIX. század közepi hagyományközösségi közösségtudat bizonyos domináns elemeire.

Ennek a közösségtudatnak a felekezethez tartozás kínálja az identifikációs elbeszélését, és természetszerűleg Istenben találja meg a végső és igazoló referenciáját. Így ez a közösség természetszerűleg nem tekinthető az andersoni értelemben vett „elképzelt

⁷ BITSKEY ISTVÁN: Felekezeti és identitástudat Magyarország kora újkori irodalmában. http://mta.hu/data/cikk/11172/71/cikk_117271/Bitskey_szekfoglalo_20130916.pdf, 10. (Letöltés: 2023. 10. 24.)

⁸ Ahogyan korábban a *Vanitatum vanitas* esetében Borbély Szilárd is ennek a protestáns szöveg-hagyománynak és gondolkodásmódnak a döntő befolyását diagnosztizálta. BORBÉLY SZILÁRD: A Vanitatum vanitas szövegvilágáról. Fehérgyarmat, 1995. (A Kölcsey Társaság Füzetei, 7)

⁹ HORVÁTH JÁNOS: A Himnusz (1823. január 22.). In: Válogatás a XX. századi Hymnus-értelmezésekből. Szerk. Csorba Sándor. Fehérgyarmat, 1997, 15. [CSORBA, 1997.] (Eredetileg megj.: Napkelet 1923. febr. II. 97–103.)

¹⁰ MÉSZÖLY GEDEON: Kölcsey Hymnusa és a Hymnus Kölcseyje. In: CSORBA, 1997, 27.

¹¹ FAZAKAS GERGELY TAMÁS: Nemzet és/vagy anyaszentegyház. Közösségképzetek a kora újkori református imádság-irodalomban. *Studia Litteraria*, 2007, 190–214.

közösségnek”, hiszen az Istenbe vetett hit mindenkor bizonyosságként, legitimációs bázisként szolgál a közösség tagjai számára. A modern nemzeti közösség ugyanezt a referenciát nélkülözni kényszerül, miközben hasonló vallási narratívát (szakrális nyelvhasználat és rituális szokásrend stb.) alkalmaz önnön identifikációja során. Fazakas kitér arra, hogy a többes szám első személyű imádság minden egyes elmondás alkalmával újra létrehozza az egyén és a közösség közötti azonosulást, amely egyben istenhez való viszonyában teljesedik ki, onnan nyeri megerősítését. Éppen ez a transzcendens megerősítő mozzanat hiányzik a modern közösségi tudatból, aminek az lesz a következménye, hogy folytonos öndefinícióra (Mi a magyar?) és referenciakeresésre (genetika, kiválasztottság-tudat, ellenségkeresés stb.) kényszeríti a közösség tagjait.

Amennyiben az Istenhez fűződő viszony teremti meg a közösséghez tartozás kereteit, ami egyben a nyelvhasználói vagy értelmezői közösségként definiált nemzeti közösséget is jelent, ez azzal jár, hogy mind az etnikai, mind pedig a társadalmi meghatározottság háttérbe szorul, és másodlagosnak tekinthető a közösséghez tartozás kritériumait tekintve. Ennyiben tehát a *Hymnus* alcímében található kifejezés (A magyar nép zivataros századaiból) nyilvánvalóan isten népeként definiálja a magyarok közösségét. Vagyis a 'magyar nép' kifejezés felekezeti, vallási mezőben értelmezendő, és semmiféle köze sincs sem a korban használt társadalmi, politikai fogalomhasználat-hoz, sem pedig a nacionalista nép (= 'nemzet tagjai') fogalomhoz. Viszont az is rögtön szembeötlő lehet, hogy a *Hymnus* miért is válhatott az új közösség szemlélet emlékezhelyévé. A protestáns vallási közösség (Isten népe) tagjai nem egyszerűen egy nagyobb egység részeként definiálhatták magukat, hanem ők maguk, az individuumok képezték a közösséget magát, mégpedig tekintet nélkül a társadalmi ranglétrán elfoglalt helyre. Végső soron ez azt is jelenti, hogy a közösség nem létezik a tagok (individuumok) szolidaritása (közösségi tudata) nélkül, míg a katolikus egyház tagjai azt érezhetik, hogy az egyházi struktúra nélkülük is fennáll: a szervezet fennállása (lévén szentség) az egyén szolidaritása nélkül is garantált. Az egyén legfőbb részesülhet az egyház szentségéből, vagy kizárhatja magát belőle, de ő maga nem szükséges feltétele a vallási közösség létének. Könnyen belátható, hogy miért éppen a protestáns közösségképzet kínálhatja a magától értetődő keretet a nacionalista közösség-konstrukcióhoz. Magyarországon az 1840-es évek közepétől kialakuló nemzet-fogalom ugyanis nagyon hasonló struktúrát hoz létre, mint ami a protestáns vallási közösségszerkezetet jellemzi. A modern nemzet mindenekelőtt nyelvhasználói közösségként tételeződik, amely egyben értelmezői közösséget is jelent. Az egyénnek a közösség többi tagjához fűződő szolidaritása egyben a közösséghez tartozás biztosítékát is jelzi: minden individuum magában hordozza az egészet, míg az egész kifejezi és reprezentálja az egyént. A modern nemzet szinechdochikus struktúrája azonban nem számíthat transzcendens megerősítésre, így működése tautologikussá válik: a nemzet (amely pedig az egyének közössége) tesz szert a legitimáló abszolútum státusára. Beszédes, hogy az új közösségtudat értelmezésében hogyan mosódik össze a haza, hon stb. képze a rajta élő közösség (nemzet) képzetével, amely egyrészt előkészíti az államnemzet (paradox módon és részlegesen csak Trianon után realizálható) modelljét, másrészt a hiányzó legitimitás egyik, a patrióta nemzetfelfogásból örökölt forrásává válik. Gondoljunk csak

bele, hogy Kölcsey az 1838-as *Zrínyi második énekének* elég keserű, de mindenképpen jellemző zárlatában még el tudja képzelni hon/haza a virágzását egy másik, idegen nyelvű nép uralma alatt, amennyiben e mostani (a magyar nemesek közössége!) erre alkalmatlannak bizonyul. Vagyis a haza és a nemzet megkülönböztetésének patrióta szemlélete a XIX. század közepéig a haza primátusával is együtt járt. Ezzel szemben az új közösségszemlélet a nemzetet helyezve az abszolútum helyébe, önnön fenn- és megmaradását jelöli ki abszolút célként.

A *Hymnus* nyelvhasználata, történelemszemlélete, architextusai, Szenczi Molnár Albert CXXX. zsoltárához kapcsolható versformája, a megszólalás vélhető apropója (protestáns újévi köszöntő hagyománya) egyértelműen a protestáns felekezeti jellegzetességeivel ruházta fel a szöveget, ami természetesen a kortársak szemében nem teszi alkalmassá a szöveget arra, hogy a teljes nemzeti spektrumot lefedje és reprezentálja. (Beszédes, hogy a katolikus Toldy a katolikus Vörösmartyt kéri fel egy nemzeti himnusz megírására.) Ahhoz, hogy a *Hymnus* felekezeti színezete elhomályosodjék egy olyan átváltozáson kellett keresztül mennie a szöveg értelmezésének, amelynek során először elszakadt a szöveg a vallási kontextustól, aztán pedig részleges „katolizáción” kellett átesnie.

Záró gondolatok

Egyáltalán nem véletlen, hogy a *Hymnus* népszerűségének növekedése (értsd: egyre inkább a nemzet teljességét lefedő értelmezése) időben nagyjából a *Szózat* kultuszával és szakralizálódásával párhuzamosan történik. Bátran kijelenthető, hogy a *Szózat* már első megjelenésétől kezdve (1837) szerves részét képezi a nemzeti önértelmezésnek, aminek legfőbb okát abban látom, hogy egyértelműen a (reform) nemesség jól ismert, így könnyen dekódolható politikai nyelveit beszéli, amikor az ősi alkotmányra hivatkozástól eljut a hazáért való tett etikai imperatívuszának republikánus narratívájáig. Vörösmarty szövege – lévén a tanácskozó beszéd retorikai szabályait alkalmazó mű – tudatosan épít a megszólítottak (magyar köznemesség) nyelvhasználatára, amely egyben lefedi a nemzetről való beszéd patrióta tradícióját. Így azonban a reformkor politikai küzdelmeinek ikonikus szövegeként a *Hymnus* egészen más elsődleges kontextusban fogant szóhasználatát is magához hasonította. A *Szózat* egyértelműen politikai-nemzeti kontextusa megszabadította a vele párhuzamosan kanonizálódó *Hymnus*t vallási-felekezeti konnotációitól, és a politikai értelmezés felé tette nyitottá a szöveget a reformkor nemzetre fókuszáló értelmezési hagyományában. A *Hymnus* magyarja („Isten, áldd meg a magyart”) azonosítódik a *Szózat* megszólítottjával („Hazádnak rendületlenül / Légy híve, ó, magyar”), vagyis az elsődleges kontextusban protestáns felekezet tagjaként értett magyar immáron a magyar nemesi rend tagjaként definiálódik minden felekezeti megkötöttség nélkül. A következő lépésben pedig mind a *Szózat*, mind pedig a *Hymnus* a *Nemzeti dal* („Talpra, magyar”) kontextusának hatására értelmeződik át, és válik a későbbiekben minden önmagát magyarnak valló individuum metaforájává a magyar nemzeti emlékezetben.